

S DOKLADEM, NEBO BEZ?

MICHAL RADVAN

Faculty of Law, Masaryk University, Czech Republic

Abstract in original language

V posledních letech se čím dál častěji setkávají spotřebitelé při nákupu zboží či pořízení služby s dotazem od podnikatelů, zda si přejí vystavit doklad či nikoliv. Záporná odpověď obvykle znamená, že zboží a především službu získá zákazník levněji. Cílem tohoto příspěvku je poukázat na právní aspekty vystavování dokladů při nákupu zboží a služeb a na důvody, proč takový dotaz vlastně padá a proč je odpověď zákazníků ve velké většině případů negativní. Pro tyto účely vyjdu z hypotézy, že toto jednání je dáno jednak nedostatečnou úpravou správněprávní, jednak též právní regulací na poli práva finančního.

Key words in original language

doklad o prodeji zboží a o poskytnutí služby; doklad o zakoupení výrobku nebo o poskytnutí služby; registrační pokladna; účetní doklad; daňový doklad; paušální výdaj

Abstract

In recent years, more and more consumers buying goods or services face entrepreneurs asking whether they want to issue an invoice or not. Negative response usually means that goods and services are cheaper. The aim of this paper is to highlight the legal aspects of a receipt for the purchase of goods and services and the reasons why there such a question actually is and why the response of customers in most cases negative is. For these purposes, I set the hypothesis that this behavior is due to both lack of administrative and financial law rules.

Key words

document of sale of goods and provision of services; document of purchase of goods or provision of services; cash register; accounting receipt; tax receipt; lump sum expenditures

V posledních letech se čím dál častěji setkávají spotřebitelé při nákupu zboží či pořízení služby s dotazem od podnikatelů, zda si přejí vystavit doklad či nikoliv. Záporná odpověď obvykle znamená, že zboží a především službu získá zákazník levněji. Cílem tohoto příspěvku je poukázat na právní aspekty vystavování dokladů při nákupu zboží a služeb a na důvody, proč takový dotaz vlastně padá a proč je odpověď zákazníků ve velké většině případů negativní. Pro tyto účely vyjdu z hypotézy, že toto jednání je dáno jednak nedostatečnou úpravou správněprávní, jednak též právní regulací na poli práva finančního. Využiji přitom zejména metod analýzy a syntézy.

Příspěvek vznikl při řešení projektu "Metoda a ekonomické limity regulace ve finančním právu" číslo MUNI/A/0922/2011, financovaného z prostředků specifického výzkumu Masarykovy univerzity.

1. SPRÁVNĚPRÁVNÍ REGULACE VYDÁVÁNÍ DOKLADŮ

Povinnost podnikatele vydat doklad o prodeji zboží a o poskytnutí služby je upravena v § 31 odst. 14 zákona o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů. Tuto povinnost má ovšem podnikatel nikoliv automaticky, ale pouze pokud jej o vydání dokladu zákazník požádal. V takovém případě pak musí být na dokladu obecně uvedeno označení podnikatele obchodní firmou, popřípadě názvem nebo jménem a příjmením, a identifikačním číslem, datum prodeje zboží nebo poskytnutí služby, druh zboží nebo služby a cena. Tato benevolentní právní regulace však neplatila vždy. V období letních prázdnin roku 2005, konkrétně od 1. července 2005 do 18. září 2005 byl podnikatel povinen vydat zákazníkovi doklad o prodeji zboží a o poskytnutí služby vždy, pokud cena přesahovala částku 50 Kč.¹ Tato povinnost byla následně zrušena zákonem č. 358/2005 Sb., o poskytnutí státní záruky České republiky na zajištění úvěru poskytnutého společností EUROFIMA za účelem financování nákupu železničních kolejových vozidel a o změně zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů. Jednalo se o typický přílepek k návrhu zákona, který navrhl Výbor pro hospodářství, zemědělství a dopravu Senátu Parlamentu ČR.² Zpravodaj výboru senátor Balabán v této souvislosti uvedl, že „... jsme všichni zaregistrovali, že zřejmě díky problémům, které s tímto skutečně nastaly a paradoxům, že není možné například u automatů nakupovat zboží nad 50 Kč, problém se stal tak velký, že si dokonce i vláda uvědomila problematiku této části zákona a řekla, že navrhne v září v Poslanecké sněmovně tento stav napravit zrušením této části zákona. My proto jsme se rozhodli, i když samozřejmě přílepku vnímáme jako nesystémové, vyřešit tuto situaci návrhem tohoto opatření v rámci tohoto zákona, protože, řekl bych, při dobré vůli a pokud všechno půjde optimálně, by bylo možno, aby tento zákon vstoupil v účinnost někdy v průběhu září, pokud Poslanecká sněmovna projedná náš tisk vrácený na své schůzi 16. srpna, a tím

¹ Srov. § 31 odst. 17 zákona o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), s účinností do 18. září 2005.

² Usnesení výboru pro hospodářství, zemědělství a dopravu k návrhu zákona o poskytnutí státní záruky České republiky na zajištění úvěru poskytnutého společností EUROFIMA za účelem financování nákupu železničních kolejových vozidel [online]. Praha: Senát Parlamentu ČR, 2005 [cit. 8.11.2012]. Dostupné z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/htmlhled?action=doc&value=33926>.

bychom tento problém v každém případě zkrátali o několik měsíců.“³ Diskuze v Senátu se dále vedla zejména o ústavnosti přílepků, avšak například senátor Kubera uvedl: „Kromě toho víte, že vláda připravila nový zákon o regulaci prostituce, ale tam nastane opravdu velmi vážný problém, protože neexistuje žádný prostituční úkol za 49 Kč. Proto budou muset ony děvy vypisovat stvrzenky, případně mít registrační pokladny podle zákona a jistě chápete, že nosit na zádech registrační pokladnu na E55 nemusí být vůbec žádná legrace.“⁴ Obecná povinnost automaticky vydat zákazníkovi doklad o prodeji zboží a o poskytnutí služby tedy neexistuje, je výhradně na zákazníkovi, zda o něj požádá.

Obdobně podle § 16 odst. 1 zákona č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů, je prodávající povinen vydat doklad o zakoupení výrobku nebo o poskytnutí služby pouze na žádost spotřebitele, a to s uvedením data prodeje výrobku nebo poskytnutí služby, o jaký výrobek nebo o jakou službu se jedná a za jakou cenu byl výrobek prodán nebo služba poskytnuta, spolu s identifikačními údaji prodávajícího obsahujícími jméno a příjmení nebo název nebo obchodní firmu, případně název prodávajícího, jeho identifikační číslo osoby, pokud zvláštní právní předpis nestanoví jinak.

Je třeba ještě doplnit, že od 1. července 2005 do 31. prosince 2007 platila pro prodejce - provozovatele maloobchodu nebo hostinské činnosti na základě živnostenského oprávnění povinnost zaznamenávat jednotlivé platby prostřednictvím registrační pokladny a vystavit a předat zákazníkovi pokladní blok. Výjimku tvořil pouze prodej cenin, jízdenek hromadné dopravy, telefonních karet, denního a periodického tisku a dalšího zboží, pokud byla cena do 50 Kč.⁵ Tato povinnost byla zrušena zákonem č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů.

Podle stávající správněprávní regulace je tedy výhradně na zákazníkovi, zda bude od podnikatele vyžadovat vydání dokladu o prodeji zboží a o poskytnutí služby. Zákazník by si měl být tohoto práva vědom zejména v souvislosti s případnými reklamami, vrácením zboží apod.

³ Stenozáznam ze schůze Senátu Parlamentu ČR ze dne 29.7.2005 [online]. Praha: Senát Parlamentu ČR, 2005 [cit. 8.11.2012]. Dostupné z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasovani?action=steno&O=5&IS=3208&T=115#st115>.

⁴ Tamtéž.

⁵ Srov. zákon č. 215/2005 Sb., o registračních pokladnách a o změně některých zákonů (zákon o registračních pokladnách).

2. DAŇOVĚPRÁVNÍ REGULACE VYDÁVÁNÍ DAŇOVÝCH DOKLADŮ

Zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, upravuje nikoliv doklady daňové, ale doklady účetní. Účetní doklady jsou průkazné účetní záznamy, které musí obsahovat mj. označení účetního dokladu, obsah účetního případu a jeho účastníky, peněžní částku nebo informaci o ceně za měrnou jednotku a vyjádření množství, okamžik vyhotovení účetního dokladu, okamžik uskutečnění účetního případu a podpisový záznam osoby odpovědné za účetní případ a podpisový záznam osoby odpovědné za jeho záúčtování. Účetní jednotka může jako účetní záznamy použít mj. zejména daňové doklady.

Právní regulace daňových dokladů je upravena v zákoně č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů. Podle § 26 odst. 1 je plátce povinen vystavit daňový doklad do patnácti dnů ode dne uskutečnění zdanitelného plnění. Daňovými doklady jsou zejména běžný daňový doklad, zjednodušený daňový doklad, souhrnný daňový doklad, splátkový kalendář, platební kalendář atd. Zatímco povinnost vystavit daňový doklad, doklad o zaplacení, platební kalendář apod. je obecná, vystavit zjednodušený daňový doklad je plátce daně povinen pouze na požádání, a to ihned při uskutečnění zdanitelného plnění nebo přijetí úplaty, pokud k přijetí dojde před uskutečněním zdanitelného plnění. Vydávání zjednodušených daňových dokladů je přitom velmi obvyklé a probíhá de facto vždy, když plátce uskutečňuje zdanitelná plnění s úplatou za hotové, prostřednictvím platební karty nebo šekem, nebo když poskytuje služby prostřednictvím elektronických prostředků a jejich poskytnutí je podmíněno zaplacením a úplata za tyto služby je prováděna bankovním převodem. Jedinou podmínkou je maximální částka za zdanitelná plnění, která včetně daně z přidané hodnoty nepřevyšuje 10.000 Kč. Zjednodušený daňový doklad nelze vystavit v případě prodeje zboží, které je předmětem spotřební daně z lihu a tabákových výrobků, avšak za jiné než pevné ceny pro konečného spotřebitele. Tedy i v případě nákupu tabákových výrobků za cenu uvedenou na kolku nebo v případě nákupu alkoholu v maloobchodě je možné vystavení zjednodušeného daňového dokladu.

Obdobně jako v případě správněprávní regulace, tak i v případě finančněprávní a daňověprávní regulace není automatická povinnost prodejce (plátce daně) vydávat daňový doklad a pokud se jedná o zdanitelná plnění do výše 10.000 Kč, je vydání zjednodušeného daňového dokladu často spíše výjimkou, než pravidlem. Zákazník by si však měl být vědom svých práv a doklad vyžadovat.

3. ZÁVĚR?

Z předchozího textu je patrné, že zákazník má od prodejce zboží či osoby poskytující mu službu doklad požadovat sám. Avšak zákazník to buď neví, nebo doklad ani nevyžaduje s tím, že zboží či službu získá levněji. Obchodník, který nevystavil doklad, totiž neuvede

příjem do svých zdanitelných příjmů a nemusí jej tedy ani zdaňovat. Při stávající sazbě daně z příjmů fyzických osob tak ušetří 15 %, v případě daně z příjmů právnických osob dokonce 19 %. Další daňové úspory pak má na dani z přidané hodnoty. Každý obchodník si tak může dovolit "nabídnout zákazníkovi slevu" a zákazník nabídky rád využije.

Nižší cena je však jen jedním z důvodů, proč zákazník přistoupí na slevu. Tím druhým je skutečnost, že vlastně pro stanovení vlastní daňové povinnosti ani doklad nepotřebuje. Fyzická osoba - zaměstnanec nemá podle stávající právní regulace prakticky žádnou možnost uplatnit výdaje pro snížení základu daně či daně. Možnosti de lege ferenda by se přitom nabízely a inspiraci můžeme hledat i v zahraničních právních úpravách; do výdajů je možné zahrnout například náklady na cestu do zaměstnání, pořízení oblečení, obuvi apod. Fyzické osoby - podnikatelé pak ve většině případů výdaje ani prokazovat nemusí, neboť si mohou uplatnit velmi velkorysé výdajové paušály.

4. PAUŠÁLNÍ VÝDAJE

Možnost uplatnit namísto prokazatelných výdajů výdaje paušální mají podle zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů,⁶ osoby, které mají příjmy z podnikání a z jiné samostatné výdělečné činnosti, z podnikání a v omezených případech též osoby s ostatními příjmy.⁷ Nejbenevolentnější byl zákonodárce u příjmů z podnikání a z jiné samostatné výdělečné činnosti, když umožnil poplatníkům uplatnit paušální výdaje ve výši:

- 80 % z příjmů ze zemědělské činnosti, lesního a vodního hospodářství a ze živností řemeslných;
- 60 % z příjmů z ostatních živností;
- 40 % z příjmů z jiného podnikání než živnostenského, z užití nebo poskytnutí práv z průmyslového nebo jiného duševního vlastnictví, autorských práv včetně práv příbuzných právu autorskému, včetně příjmů z vydávání, rozmnožování a rozšiřování literárních a jiných děl vlastním nákladem, z výkonu nezávislého povolání, z příjmů znalce, tlumočnicka, zprostředkovatele kolektivních sporů, zprostředkovatele kolektivních a hromadných smluv, rozhodce, z příjmů z činnosti insolvenčního správce atd.;
- 30 % z příjmů z pronájmu obchodního majetku.

⁶ Dále jen "zákon o daních z příjmů".

⁷ §§ 7, 9 a 10 zákona o daních z příjmů.

Od těchto částek se odvíjí též výše paušálních výdajů u příjmů z pronájmu (30 %) a u ostatních příjmů ze zemědělské výroby (80 %).

Uplatňování paušálních výdajů nezbavuje poplatníka vést záznamy o příjmech a samozřejmě evidenci příjmů a výdajů,⁸ respektive nákladů a výnosů.⁹

Není pochyb, že možnost uplatňovat paušální výdaje může být velmi efektivní a pro poplatníky daně z příjmů fyzických osob výhodná. Pokud se již koná daňová kontrola, je zaměřena nikoliv na výdaje, ale na příjmy. Správa daní je nepochybně jednodušší a levnější. Nicméně neadekvátně vysoké paušální výdaje paradoxně vedou k problémům. Na počátku účinnosti zákona o daních z příjmů (zdaňovací období 1993) byla výše paušálních výdajů relativně nízká a postupně se zvyšovala:

Druh příjmu	Do 2004	2005-2008	2009	2010	Od 2011
Příjmy ze zemědělské činnosti, lesního a vodního hospodářství	50 %	80 %	80 %	80 %	80 %
Příjmy ze živností řemeslných	25 %	60 %	80 %	80 %	80 %
Příjmy z ostatních živností	25 %	40 %	60 %	40 %	60 %
Příjmy z ostatního podnikání	25 %	40 %	60 %	40 %	40 %
Příjmy z práv duševního vlastnictví	30 %	40 %	60 %	40 %	40 %
Ostatní příjmy	25 %	40 %	60 %	40 %	40 %
Příjmy z pronájmu	20 %	30 %	30 %	30 %	30 %

Tabulka 1: Paušální výdaje¹⁰

V důvodové zprávě k zákonu o daních z příjmů se uvádí, že hlavním smyslem paušálních výdajů jsou praktické aspekty a administrativní zjednodušení, nikoliv poskytnutí daňových úlev.¹¹ To byla snad pravda v roce 2004, avšak později se paušální výdaje staly spíše otázkou politickou než ekonomickou a dnes jsou paušální výdaje pro mnohé poplatníky zejména daňovou úlevou. Jako problém vidím též rozdílnou úroveň paušálních výdajů pro různé druhy příjmů. Při

⁸ Srov. § 7b zákona o daních z příjmů.

⁹ Srov. zákon 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰ BOHÁČ, Radim. Paušální uplatňování daňových výdajů jako nástroj řešení hospodářské krize. In: PAPOUŠKOVÁ, Zdeňka. et al. Finanční věda a finanční právo v prostředí hospodářské krize. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 2010. ISBN: 978-80-244-2663-1. S. 142.

¹¹ Tamtéž.

určitému zjednodušení například zedník nemá obvykle žádné reálné výdaje; staví z materiálů, které mu připravil investor stavby. Využívá toliko zednické náčiní, které není příliš drahé a je možné ho využívat po dlouhou dobu, musí si pořídit pracovní oděv, snad při dojíždění využívá vozidlo... Na druhé straně provozovatel restaurace musí platit nájemné, mzdy personálu, musí pořídit zboží, které dále prodává apod. Jeho marže podle zkušeností z autorova okolí činí cca 20 %. V tomto případě jsou tedy paušální výdaje nastaveny korektně, zatímco zedník ušetří mnoho peněz, neboť jím placené daně jsou nespravedlivě nízké. Je přitom možné uvést i další obdobné činnosti jako automechanici, kominíci, instalatři atd.

Výhody vyplývající z uplatňování paušálních výdajů vedou k dalšímu problému, který je znám jako Švarcsystém. Ten přináší výhody jak "zaměstnancům", tak "zaměstnavatelům", a to nejen v podobě daňových úspor, ale také při placení sociálního a zdravotního pojištění. Rozbor Švarcsystému by však přesahoval rozměr tohoto příspěvku.

5. ZÁVĚR!

Je evidentní, že automatické vydávání dokladů při prodeji zboží či služeb není v České republice běžné a dokonce není ani vyžadováno zákony. Jakkoliv se pohybujeme v oblasti správního a finančního (daňového) práva, kogentnost norem předpokládaná uplatňovanou metodou regulace (modifikovaná či klasická administrativněprávní) není realizována. Nicméně právě dispozitivní charakter finančněprávní normy, na jehož příklad zde narážíme, je jedním ze znaků modifikace regulace finančního práva. Je tedy výhradně na zákazníkovi, zda požaduje vydání dokladu. V praxi však nenacházím důvod (odhlédnu-li od aspektů občanskoprávních jako je uplatnění záruční lhůty, vrácení zboží apod.), proč bych jako spotřebitel měl vlastně doklad požadovat, neboť bez dokladu obvykle obdržím zboží a především službu levněji. Nadto pro stanovení vlastní daňové povinnosti jako zaměstnanec ani doklad nepotřebuji, neboť mi daňové právo neposkytuje žádný benefit ani při výpočtu základu daně, ani daně samotné. Také osoby samostatně výdělečně činné výdajové doklady obvykle nepotřebují, neboť jim daňové právo umožňuje uplatnit velkorysý paušální výdaje.

Z příspěvku je patrné, jak jsou jednotlivé povinnosti či spíše práva vzájemně provázaná. Osobně vidím jako největší problém vysokou výši paušálních výdajů spojenou s neexistující povinností podnikatele vydávat doklady o prodeji zboží či služeb. To umožňuje nejen "schovávat" před státem příjmy, ale především dále snižovat základ daně a platit nižší daně. Hypotéza stanovená v úvodu příspěvku, že takové jednání tkví v nedostatečné úpravě správněprávní a finančněprávní, byla potvrzena. Domnívám se, že znovuzavedení registračních pokladen a/nebo snížení paušálních výdajů by znamenalo to, čeho jsme běžně svědky v zahraničí: poskytovatel služby či prodejce zboží vydá zákazníkovi bez jakékoliv výzvy či

požadání doklad o prodeji. A v konečném důsledku by to také znamenalo zvýšení výnosu daně z příjmů fyzických osob minimálně v řádu jednotek miliard korun.

Literature:

- BOHÁČ, Radim. Paušální uplatňování daňových výdajů jako nástroj řešení hospodářské krize. In: PAPOUŠKOVÁ, Zdeňka et al. Finanční věda a finanční právo v prostředí hospodářské krize. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, 2010. ISBN: 978-80-244-2663-1.
- Usnesení výboru pro hospodářství, zemědělství a dopravu k návrhu zákona o poskytnutí státní záruky České republiky na zajištění úvěru poskytnutého společností EUROFIMA za účelem financování nákupu železničních kolejových vozidel [online]. Praha: Senát Parlamentu ČR, 2005 [cit. 8.11.2012]. Dostupné z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/htmlhled?action=doc&value=33926>.
- Stenozáznam ze schůze Senátu Parlamentu ČR ze dne 29.7.2005 [online]. Praha: Senát Parlamentu ČR, 2005 [cit. 8.11.2012]. Dostupné z: <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasovani?action=steno&O=5&IS=3208&T=115#st115>.

Contact – email

michal.radvan@law.muni.cz